

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií
Institut bakalářských studií

Posudek bakalářské práce

Karolíny Dobrovské

*Vznik vnímání lidské gestiky a mimiky u psů domácích (Canis lupus familiaris) – přehled
současných teorií*

Za Filosofický modul/Katedru obecné antropologie zpracoval: doc. Aleš Novák, Ph.D.

Celkový záměr práce:

Práce je čistě přehledová a deskriptivní, má charakter referátu nastudované cizojazyčné literatury z oblasti etologie a zvířecí a dětské psychologie. Výzkumy zahraničních etologů z oblasti kynologie, které autorka bez zaujetí stanoviska přejímá, dává do souvislosti s paralelními výzkumy s takovými zvířecími druhy jako lidoopi, koně, kozy, delfín, tuleň, lachtan, vlk, liška a kočka. Od referovaných autorů přebírá i vyhodnocená data v podobě grafů, nákresů a obrazové dokumentace. S referovanými stanovisky sama nediskutuje, natož aby je problematizovala. *Vlastní přínos autorky není vůbec patrný, je-li vůbec nějaký.*

V závěru si autorka připravuje půdu pro další zkoumání tím, že načrtává základní rámec pro vlastní experiment (úsek 4, str. 54-57), takže lze očekávat, že v navazujícím studiu bude v započatém výzkumu pokračovat. Sama autorka pak považuje předloženou práci za „dobrý teoretický základ pro výzkum, který by mohl vnést opět o trochu více světla do otázky, jak vlastně funguje a na jakých pilířích stojí tak unikátní jev jako komunikace člověka a psa“ (Závěr, str. 61).

Komentář:

Podle mého mínění téma předložené bakalářské práce nepatří na Fakultu humanitních studií Univerzity Karlovy. Dále nejsem ani přesvědčen, že pouhý referát či rozšířená, tzn.

referující rešerše k danému tématu by měly být dostačujícím formátem závěrečné kvalifikační práce vysokého učení. To považuji za nepatřičně laciné ulehčení si práce. Autorka sice obsáhla velké penzum cizojazyčné literatury, zajisté sepsané v artificiální, fachidiotské angličtině, ale jednak práce z oblasti přírodních věd – a bibliografické údaje v soupisu literatury to potvrzují – bývají směšně krátké, jednak především pak není vůbec patrný vlastní přínos studentky, která se alibisticky skryje za zdánlivé kvantum cizojazyčné literatury, která má omračovat jednak tím, že je cizojazyčná, jednak tím, že je superodborná, *nota bene* z odlehlé oblasti přírodních (potažmo lékařských) věd, mezi které *věcně-obsahově* náleží i samotná psychologie.

Zásadní svízel práce – chcete-li „metodologické“ opomenutí – spatřuji v následujícím: *V celé práci nikde není patrný důvod, který předkládané téma spojuje se studiem humanitní vzdělanosti, ale ani snaha přiblížit závěry a výsledky přírodozpytného bádání oborům humanitních věd.*

Hodnocení práce na jednu stranu komplikuje, ale na druhou stranu zase usnadňuje skutečnost, že *před sebou nemáme vlastní práci studentky, ale pouhý referát převzatých studií a výzkumů*. Proto mohu jen těžko vytýkat studentce níže uváděné výtky, protože nereprezentují její osobní přínos (který – jak znovu opakuji – nikde v práci nevidím.) Na druhou stranu však alibistické, nereflektované a nekritické převzetí výsledků cizího bádání a „chlubení se cizím peřím“ mi nepřipadá adekvátní závěrečné kvalifikační práci na Karlově vysokém učení. Nikde není vidět, co studium na naší fakultě studentce přineslo a co studenta fakultě ve formě výstupu ze svého studia a výzkumů/bádání přináší fakultě.

Nemohu se zbavit nepříjemného *dojmu* podvodu, když se k posouzení předkládá práce, která bude v kontextu humanitní fakulty působit jasně heterogenně, které – jakože – nikdo či spíše většina pedagogů naší fakulty vlastně nebude rozumět, ale protože se práce přeci jenom zabývá – jakože – „tvrdými daty“ a je vyšperkována přírodozpytným pojmovým aparátem, tak se s ohledem na idolatrii „exaktnosti“ a „experimentálnosti“, jež se stylizují do hlavního výměru „vědeckosti“, shovívavě přivřou všechny oči a práce bude přijata k obhájení. Obávám se, zda se nejedná o „císařovy nové šaty“ a my nejsme v případě předkládané práce svědky – v lepším případě – banality, či – v horším případě – groteskního nesmyslu. Ale přejdeme ke konkrétním výtkám, jež . jak řečeno výše – jen stěží mohu adresovat autorce předkládané práce. Zásadní nedostatky se totiž týkají prací jiných autorů, které studentka přebírá tak říkáje „i s navijákem“.

Práce je navýsost problematičtější tím, že se zde operuje se „psy“ „o sobě“ (což sama autorka dosvědčí na str. 26 řkouc, že „zatím jsme hovořili o psech obecně“), jako kdyby cosi takového existovalo. Existují mnohá, velmi nespočetná plemena a na mnohá z nich – např. na chrtu, ale nejen na ně – *žádný, nota bene žádný* z uvedených experimentů neplatí. Považuji za hrubé – chcete-li „metodologické“ – opomenutí, že autorka nikdy (s výjimkou pasáže pojednávající o experimentu s maďarským plemenem mudi) nespecifikuje, které plemeno má na mysli, protože v tom vězí zásadní význam. Teprve na str. 26 se dozvíme, že – pravděpodobně – pracuje s velmi problematickým a sotva akceptovatelným rozdělením psů na typy „nelovecké“, „netrénované (nepracovní) lovecké“ a „pracovní lovecké“ psi, což přebírá ze studie J. McKinleyho. Ale ani v tomto případě není k uvedeným typům přiřazeno konkrétní plemeno.

Autorka se dále – spíše z nevědomosti (ale je v případě závěrečné kvalifikační práce na univerzitě neznalost omluvou? spíše se domnívám, že neznalost je přitěžující okolností...) – dopouští věcných chyb. Hned na str. 6 se snaží ohromit tvrzením, že „od vlka se však pes domácí liší v kódu DNA sekvence v průměru pouze o 0,04 %“. Jenomže zrovna tak málo se odlišuje od lidoopů či od chobotnice. Ví autorka, kolik % DNA sekvence je nevyužitelná?

Hned o tři řádky níže na téže straně se nám pak bohorovně tvrdí, že „vlci mají v porovnání se psy laterálněji položené oči, delší čumák ... větší hlavu v poměru k tělesné stavbě“, ale to je opět zavádějící omyl, protože kdyby autorka někdy viděla chrta, tak by svou výpověď týkající se očí musela formulovat opatrněji, stejně jako nemůže tvrdit další charakteristiky včetně dále níže uváděné typice nošení ocasu, aniž určí, se kterým psím plemenem vlka porovnává.

Vysloveně směšná je stále na str. 6 uváděná teze, že oproti psům „vlci neštěkají“ – ovšem je minimálně jedno psí plemeno, *nota bene* velmi archaické (ve smyslu „původní“), potud velmi vhodné pro mnohé experimenty, které rovněž neštěká. Na str. 7 se autorka vyjadřuje tak, že „psi jsou ... jakási věčná vlčata, která z určitého chování ‚nikdy nevyrostou‘. To se nevztahuje pouze na štěkání, ale také např. na hravost a přítulnost.“ Jsou toto z hlediska vývojové biologie znaky progresivní? A vzhledem k úvahám o původu štěkotu na str. 22n. je na místě dotaz, zda nemůže být štěkot produktem „slepé evoluce“, která neřeší, zda je štěkání pro něco dobré jen proto, že se časem zafixovalo?

Teze ze str. 7 týkající se pravděpodobného procesu domestikace vlka v psa, že člověk se „dlouhou dobu živil právě samotnými vlky“ a „choval je jako zdroj obživy a postupně k nim získával vřelý vztah“ je problematičtější z toho důvodu, proč si nevytvořil stejně vřelý vztah k praseti, kterým se rovněž a mnohem spíše živil? A tvrdí-li v následující větě, že „vlčata, snad ještě více než ostatní savčí mlád'ata[,] vyvolávají v člověku pocity náklonnosti“, pak to je lež, protože daleko větší náklonnost pociťuje člověk k mlád'atům primátů, *nota bene* lidoopům, které nedomestikoval ani náhodou. Tím, že se člověk vlkem – asi – živil, ani tím, že se mu vlčí mlád'ata „líbí“, tím rozhodně k domestikaci vlka nedošlo. Člověk pravděpodobně potřeboval vlka z jiného, spíše prozaického důvodu, a to kvůli jeho loveckým a ochranným kompetencím. Protože s prasetem najdete leda lanýže, ale jelena neulovíte ani ovce neuhlídáte před predátory.

Při referátu o vysokém sociálním statusu psa ve starších společenstvech (stále str. 7) sice autorka hovoří o tom, že u Eskymáků „psi zosobňují společenskou hranici mezi chudými a bohatými“, ale vhodnější by bylo, kdyby pohovořila o tom, že psi byli znakem privilegovanosti v oblastech, kde jsou lidé závislí *na psech* spíše, nežli obráceně psi na lidech – např. berbeři, náhorní pastevcí v Anatólii, na Kavkaze, na Balkánu či v Tibetu, jež – na rozdíl od Eskymáků – vyšlechtili mnohá dnes zhusta populární a pracovně využívaná plemena (saluki, azavak, sluga, anatolský ovčácký pes, šarplaninec, kavkazský ovčák, tibetská doga *etc.*) Zrovna tak zamlčela fakt, že středověký aristokrat má jako symbol své hegemonie a výlučnosti krom sokola i loveckého psa (ponejvíce chrtovitého plemene), zatímco lid měl tato plemena zakázána, aby nemohl lovit v panských hvozdech, což však vedlo k tomu, že si lid začal šlechtit „náhražky“, se kterými pytlčil (např. kříženci chrtů, tzn. landcasteri nebo setři).

Hovoříc na str. 8 o „prvních rozšířených plemenech“ od doby bronzové, nepochopitelně a patrně bez elementární znalosti opomíjí autorka opět – má snad proti nim autorka averzi? – chrti. A přitom ti náleží k nejpůvodnějším psím plemenům, která doznala v průběhu času nejméně vývojových změn. To pak zpochybňuje autorčinu tezi o dva řádky níže, že „o standardizovaných plemenech ... můžeme nicméně hovořit až od 18. a 19. století“, jelikož chrti jsou konzistentní ne-li po tisíciletí, tak rozhodně po dlouhá staletí. Hned následující věta na str. 8, že ve zmíněném 19. století „už psi neztělesňovali pouze hospodářskou ... a emocionální hodnotu, ale také tu společenskou“, je ve světle předchozích vět rovněž mylná, protože mnohá psí plemena (chrti, malá japonská a

čínská plemena, peruánský naháč, čivava) měla div ne „od (svého) začátku“ *pouze* tuto „společenskou“ „hodnotu“.

Vůbec pro celou úvodní pasáž je charakteristický eurocentrismus, zatímco původní psí plemena vznikala jinde a do Evropy je dovezli až britští a francouzští kolonizátoři. Zde autorka naplno dosvědčuje to, co v samotném závěru (oddíl 5, str. 57) tituluje označením „antropomorfizace“. Sama se stala obětí této významové a pohledové redukce, před kterou varuje. Kdyby byla bývala tuto závěrečnou pasáž umístila hned na úvod, ještě před samotným Úvodem, jednak by tím čtenáře, ale především sebe upozornila na základní – chcete-li „metodické“ – úskalí nejen celé předložené práce, ale vůbec celé problematiky.

Vedle těchto faktografických nedostatků z úvodní pasáže pak stojí – podle mého – skutečné omyly v rámci pasáží referujících literaturu k vlastnímu tématu práce, které pramení z mylné interpretace fenoménů.¹ Sama autorka opakovaně konstatuje, že dlouhý, upřený pohled značí dominanci a agresi, ale když na str. 16-18 popisuje experiment maďarských vědců s krmením psů, jakoby na tento fakt zapomněla (spíše na něj zapomněli maďarští etologové), takže pak muselo dojít nutně ke špatnému vyhodnocení psího chování. Lidský pohled zde je výstrahou pro psa, který v jasně hierarchizovaném vztahu si nesmí dovolit přijít ke zdroji potravy, na který alfa-samec (reprezentovaný pánem) upírá svůj pohled. Upřený pohled alfa-samce na zdroj potravy má jediné, neomylné sdělení: *toto je moje!*

Psi dále v experimentu vyli proto, že chtěli potravu, ale kvůli upřenému pohledu člověka na ni se k ní nesměli přiblížit. Proto též při kontrolním experimentu bez přítomnosti člověka nejen, že nevyli, ale hlavně se na potravu vrhli. Je scestný nesmysl, když se autorka na závěr této pasáže (str. 18, první dva řádky shora) táže. „Znamená to snad, že <zvířata> pochopila, že se jim člověk snaží předat nějakou informaci, ale nebyla schopná ji interpretovat?“ Zvířata – na rozdíl od autorky či spíše od maďarských vědců, jejichž výzkum autorka práce referuje – interpretovala informaci naopak velmi dobře a velmi jasně. Autorka by na základě toho měla vysvětlit, z čeho vychází komunikační schopnost psů?

¹ **NB.** Znovu zdůrazňuji, že nejpozději od této části se výtky netýkají autorky předkládané práce, nýbrž jí nekriticky přejímaných závěrů výzkumů zahraničních etologů.

Autorka na str. 12 zmiňuje neverbální komunikaci jakožto možný zdroj středu pozornosti člověka. Ví-li, kolik procent informací získává neverbální komunikací člověk o člověku, nebude pravděpodobné, že u psů tomu bude ne-li více, tak určitě stejně? A není pak celý záměr práce uměle zkonstruovaný (pseudo)problém? Tím se zdá být, když zvážíme to, co autorka úplně zanedbala, totiž aktivity a chování psů vodících, záchranářských, loveckých, pasteveckých, chrtovitých či při agility, jež se psi musí naučit BEZ očního kontaktu s člověkem. Kdyby se vodící psi pro nevidomé měli řídit a učit na základě lidské gestikulace a mimiky, nedej bože očního kontaktu, tak by nutně museli být – jak autorka dovozuje z referovaných experimentů – váhaví a nespolehliví, protože nevidomý jim sotva dá povel směrem, když se nemá na čem orientovat.

Podobně při lovecké „disciplíně“ zvané „šoulačka“ pes musí reagovat bez zjevné i verbální gestikulace lovce. Při výkonnostním klání zvaném agility či při chrtích dostizích (at' dráhových nebo coursingu) psi rovněž trénují a běhají bez optického a gestikulačního kontaktu s pánem, který by je naopak silně hendikepoval.

Právě fakt, že se autorka (spíše vědecké týmy, jejichž studie autorka referuje) zabývá scestnými umělými experimenty na úkor reálných psích aktivit, je pro mě nepochopitelný až skandální. Doporučuji autorce (či spíše oněm citovaným zahraničním vědcům) jít se podívat na myslivecké soutěže nebo na závody agility, aby přehodnotila svůj zájem o sledované téma, případně aby si toto téma naplnila reálným obsahem a verifikovala si své závěry.

Dále bych doporučil návštěvu zoologické zahrady. Tam by autorka (či spíše autoři referovaných výzkumů) viděla, že „schopnost správně vyhodnotit cíl pozornosti člověka na základě orientace hlavy a očního kontaktu“ není výsadou psů – jak se zdá sugerovat výpověď na str. 14.

Dále během návštěvy cirkusu by mohla shlédnout, že mnoho dalších zvířecích druhů má – jak to autorka na str. 17 připisuje s nadšením psům – „nevídanou schopnost“ „učit se“. Spíše by měla vysvětlit, proč se psi na rozdíl od jiných zvířecích druhů – snad jen paralela s delfínem je na místě – tak rychle a snadno učí?

Na str. 25 autorka referuje o souvislosti pocitu důvěry s působením hormonu oxytocinem. Autorka musí vysvětlit, co tento hormon v těle působí. Na základě čeho pak tvrdí, že to byl právě oční kontakt se psem, který v průběhu hry „tak zřejmě způsobuje u člověka vyplavování oxytocinu, díky němuž cítíme ke svému psovi pouto“? Paralela s

dítětem je mylná a zavádějící, protože v interakci mezi rodičem a dítětem (jako i v sexuálním styku) je – a to oboustranně – primární čich a dotek.

Vůbec v celé práci se optický kontakt tematizuje pouze směrem od člověka ke psovi vzhledem k psím reakcím, zatímco nedojde k analýzám zpětné informace od psa k člověku, jak je jeho chování a reakce determinováno psím jednáním. Že by opět ono úskalí antropomorfizace?

Z důvodu neprotahování posudku resignuji na další podrobný rozklad pasáží věnovaných srovnání s odlišnými zvířecími druhy.

Principiální a koncepční nedostatky:

Za principiální nedostatek považuji především skutečnost, že autorka zcela *neproblematicky* a *nekriticky* přejímá konceptuální aparát oborů odlehlých humanitním oborům. Též nekriticky přejímá (v práci ovšem zcela nepopsané a nevymezené) metodologické stanovisko tematické oblasti, kterou se zabývá. Nikde neshledávám ani náznak snahy o *přiblížení etologické problematiky k humanitním disciplínám*, což si vykládám jako aroganci a vyslovenou akademickou neslušnost.

V práci není patrný osobní přínos autorky. Nikde není vidět, v čem by se měl zračit její několikaletý studijní pobyt na našem učilišti, co si z něho odnesla a co zúročila ve své závěrečné kvalifikační práci.

Absence samostatného kritického posouzení (neřkuli „myšlení“) ve prospěch alibistického úniku do oborově neprostupné oblasti etologie, jako i neochota o mezioborový dialog se mi jeví jako zásadní koncepční nedostatek a svým způsobem urážka univerzitního vědce. Znovu opakuji, že téma předložené bakalářské práce nemá podle mého mínění na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy místo.

Formální nedostatky:

Výskyt gramatických nedostatků (interpunkce, shoda podmětu s přísudkem) je – až na níže uvedenou výjimku – v rámci snesitelného (pod)průměru.

Sloveso výt je vyjmenované sloveso, proto je ostudné, když autorka dvakrát (str. 17 a 22) píše měkké „i“. Vijí se tak leda věnce. Psi naproti tomu vyjí.

Slovo viz není zkratka, nýbrž imperativ singuláru od slovesa vidět, a proto se píše bez tečky.

Je nevymýtitelným zvykem začínat větu velkými písmeny a zakončovat ji tečkou. Avšak autorka v poznámkách označených hvězdičkou bez výjimky začíná větu písmenem malým a mnohdy i bez koncové tečky.

Milý překvapením naproti tomu bylo správné užití participia, což je věc opravdu málo vídaná.

Otázky k případné obhajobě:

1a) Jaká psí plemena byla „objektem“ – jak se, navzdory autorčinu kritickému stanovisku oproti nahlížení na psy jako na věci, zhusta uvádí v průběhu práce – experimentů? 1b) A jaká plemena by měla jimi být v případě uskutečněného experimentu, který autorka načrtává v závěru práce? Jejich volba je totiž rozhodující pro vyznění experimentu.

2a) Která psí plemena neštěkají? 2b) Nemůže být štěkot produktem „slepé evoluce“, která neřeší, zda je štěkání pro něco dobré jen proto, že se časem zafixovalo?

3) Je psí štěkot, přítulnost a hravost – na rozdíl od vlka – z hlediska vývojové biologie znakem progresivním?

4) Kolik procent informací získává člověk o člověku z neverbální komunikace?

5) Vysvětlit důvod, proč se psi rychle a snadno učí?

6) Z čeho vychází komunikační schopnost psů?

7a) Co v těle působí hormon oxytocin? 7b) Na základě čeho pak tvrdí, že to byl právě oční kontakt se psem, který v průběhu hry „tak zřejmě způsobuje u člověka vyplavování oxytocinu, díky němuž cítíme ke svému psovi pouto“?

Hodnocení:

Jasně definované téma – podat *přehled* současných teorií zabývajících se zkoumáním vlivu lidské gestiky a jejího kódování u psů – autorka zpracovala sice bezpečně a přehledně, avšak pohříchu neproblematicky a naprosto nekriticky. Sice uvedla dokonce širší etologickou perspektivu, ale v práci kromě administrace textů nic svébytného nepředvedla. To považuji za laciné, a potud za urážlivé, každopádně za nehodné absolvování pregraduálního stupně univerzitní vzdělanosti, na kterém by se – podle mého mínění, které však nemusí vyjadřovat stanovisko Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze – student/ka měl/a naučit hlavním zásadám kritické a tvůrčí vědecké práce.

Předloženou bakalářskou práci ze svého stanoviska, které zajisté nemusí být shodné se stanoviskem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, **nedoporučuji** k obhajobě.

14. července 2009

Doc. Aleš Novák, Ph.D.